

Kaip būti doram ir laimingam

Etikos seminaras universiteto studentams

Miljenko Brkic

Etikos seminare Kanto etikos paradoksa pamėginome atskleisti pasinaudodami žadinimo, prasmės suvokimo, apmąstymo pakopomis. Pirmoje seminaro dalyje greta kitų metodų pasitelkėme vertinimo linijos, o antroje – autoriaus klausinėjimo metodą.

Paradoksalu, t. y. nėra prasmės kalbėti su studentais apie paradoksa, nepastumiant jų į tokią padėtį, kai reikia “save patį peržengiančio” mąstymo – tokia yra žodžio paradoksas etimologija. Paradoksas diskutuoti su studentais apie konkretų paradoksa, nesudarant jiems sąlygų tai patirti. Etikos klausimus galima nagrinėti, tik jeigu jie išdėstomi kaip studentams artimas ir svarbus klausimas. Šie reikalavimai galėtų būti Kanto etikos etinio paradokso temos mokymo pagrindas.

Kanto teorijoje etinis paradoksas reiškia, jog neįmanoma pasiekti aukščiausiojo gėrio (*summum bonum*), kuris yra kiekvieno moralės veiksmo tikslas. Aukščiausiasis gėris tai ir moralumas, ir laimė. Tačiau šios dvi sąvokos nėra viena iš kitos išvedamos – anot Kanto, jų ryšys nėra analitinis. Kitais žodžiais kalbant, jų derinys turėtų būti sintetinis, t. y. jos yra empiriškai susijusios:

- a) moralumas turėtų vesti žmogų į laimę;
- b) laimė turėtų būti moralaus veiksmo priežastis.

Pirmosios hipotezės žmonių patirtis nepatvirtino: Sokratas, nors ir buvo absoliučiai doras žmogus, vis tiek buvo nuteistas myriop, o tai vargu ar laikytina keliu į laimę. Pagal antrąją hipotezę asmens laimė esanti moralinio veiksmo motyvas, tačiau tai prieštarauja pačiai moralės, kuri tampa tik priemone laimei pasiekti, sąvokai. Iš čia išplaukia išvada, jog moralumas ir laimingumas nėra vienas nuo kito neatsiejami, tad ir galimybė pasiekti aukščiausiąjį gėrį abejotina. O jeigu aukščiausiojo gėrio neįmanoma pasiekti, kaip galima laukti iš žmonių moralaus elgesio?

Štai taip galima viską įsivaizduoti, žvelgiant iš Kanto etikos pozicijos. Tačiau mes neketiname to sakyti studentams, veikiau norime veiklą organizuoti taip, kad jiems būtų lengviau patiems suvokti ir suprasti.

Nurodymai, kaip dėstyti pirmą pamoką:

1. Studentai turėtų susiskirstyti į dvi grupes: vieni pasirenka moralinių žmonių, kiti laimingų žmonių pozicijas. Dėstytojas turėtų būti gerai nusiteikęs ir neįsitempęs, nes esant rimtai ir nuobodžiai atmosferai sunku pasirinkti (5 minutės).

2. Po to kiekviena komanda (iš 15-20 žmonių) sudarys 3-4 grupes ir surašys, ką jiems reiškia “būti moraliam” arba “būti laimingam”. Rašymui skiriama 10 minučių. Kiekviena komanda gauna didelį popieriaus lapą ir flomasterių, kad jų užrašytas mintis būtų galima perskaityti iš toliau.

3. Komandos išsirikiuoja į V raidės vertinimo liniją taip, kad “moralieji” stovėtų viename gale, o “laimingieji” kitame. Visi turi išsirikiuoti pagal raidės liniją – tie, kurių nuomonė labiausiai atitinka komandos nuomonę, turėtų atsistoti į patį linijos galą, prie pat laikančiojo plakata, o tie, kurių nuomonė nėra tokia tvirta, turėtų stotis arčiau smailiojo V raidės galo. Neutralieji turėtų stovėti pačiame V smaigalyje. Taigi komandos išdėsto savo nuomones, ir po to studentai dar kartą įvertina savo poziciją vertinimo linijoje, atsizvelgdami į tai, ką išgirdo. Reikėtų pabrėžti, kad komandos gali išreikšti savo požiūrius ir kitokiais neverbaliniais būdais. Neseniai per mano seminarą Zagrebo aukštojoje pedagogikos mokykloje pirmo kurso studentams “laimingųjų” komanda sudainavo: “Kai esi laimingas ir tai supranti, plok rankomis”, aiškiai parodydami, kokie jie laimingi (žinoma, tai buvo žaidimas).

4. Po to studentai sugrįžta į savo vietas, ir suformuluojamas svarbiausias su etiniu paradoksu susijęs klausimas (Kanto teorijoje tai yra praktinio proto antinomija): "Ar galima būti moraliam ir laimingam?"

Studentai turi atsakyti savo komandose. Kai kurie nori iškart atsakyti, tačiau pirmiausia mintis reikia užrašyti, o paskui išdėstyti jas savo komandos vardu.

5. Išsakę požiūrius grupėse, studentai gali surašyti ant popieriaus lapo savo komandos požiūri ir garsiai perskaityti visiems. Jie pasiūlys įvairių būdų, kaip išspręsti etini paradoksą. Štai kaip per mano seminarą padarė "laimingųjų" komanda:

"Kiekvienas moralus žmogus yra laimingas, nes daro gera ir darydamas gera kitiems pats pasidaro laimingas. Tačiau ne visada žmogus gali tuo pat metu būti ir laimingas, ir moralus."

"Moralijų" komanda parašė:

"Tik moralus žmogus gali būti laimingas, nes būti laimingam, bet nebūti doram yra nenormalu. Jei esi laimingas, nesant moralės, tuomet nesi doras."

Susidūrus skirtingoms nuomonėms dėl etinio paradokso sprendimo būdų, gali, kaip atsitiko per mano seminarą, užvirti smarkūs ginčai, ypač jei paliečiami dvidešimtmečiams rūpimi ir opūs dalykai, tokie kaip seksas ir neištikimybė, ikivedybinis lytinis gyvenimas, lytiniai santykiai greta vedybinių santykių. Čia dėstytojas galėtų užbaigti pamoką, priklausomai nuo to, kiek liko laiko.

Per antrą seminaro dalį planavome skaityti Kanto tekstą ir taikyti autoriaus klausinėjimo metodą. Pirma pamoka neturėtų baigtis dėstytojo paaiškinimu, t. y. atsakymu į klausimą: "Ar galima būti moraliam ir laimingam?"; tam reikėtų pasiremti Kanto tekstu iš jo "Praktinio proto kritikos", kur šie dalykai nagrinėjami. Tai tekstas iš antro skyriaus, kuris vadinasi:

I. Praktinio proto antinomija.

II. Praktinio proto antinomijos kritinis pašalinimas.

Studentams išdalijamos teksto kopijos (p. 135-136)¹. Kadangi ir maža laiko, ir tekstas sudėtingas, galima sutelkti dėmesį į dalį teksto, pradedant nuo pirmojo skirsnio iki antrojo skirsnio trečios pastraipos pabaigos. Studentai 20-25 minutes, priklausomai nuo turimo laiko, skaito ir turi atsakyti i šiuos tariamai esančiam autoriui pateiktus klausimus:

1. Kokia autoriaus mintis?
2. Ar man jo mintis aiški?
3. Kurios teksto vietos arba posakiai buvo neaiškūs?
4. Kaip tai galima būtų aiškiau pasakyti?

Studentai turi užrašyti, ką jie mano, ir netgi

jei jiems atrodo, kad niekas neaišku, jie turėtų parašyti: "Man niekas neaišku."

Kai studentai perskaito ir parašo savo atsakymus, turėtų vykti 20 minučių diskusija remiantis jų individualiais atsakymais. Studentams bus aišku, kad Kantas nagrinėja per ankstesnę pamoką suformuluotą klausimą; jie gali nesuprasti viso teksto dėl to, kad nesupranta visos loginės argumentacijos struktūros arba nėra girdėję terminų, tokių kaip "analitinis ryšys", "sintetinis ryšys". Bet kuriuo atveju pageidautina, kad i trečią klausimą jie sąžiningai atsakytų. Iš patirties žinau, kad studentai nelinkę prisipažinti negirdėję minėtų terminų, tačiau paprašyti paaiškinti, ką jie reiškia, sakosi negali to padaryti; kitaip tariant, jie nenurodo kaip neaiškių būtent tų terminų, kurie jiems neaiškūs.

¹ Kantas I. *Praktinio proto kritika*. Vilnius: Mintis, 1987.

Miljenko Brkic - Zagrebo (Kroatija) aukštosios pedagogikos mokyklos ugdymo filosofijos dėstytojas. Rengia specialią KMUSR programą vidurinių mokyklų filosofijos mokytojams.
